

<https://doi.org/10.15407/fd2023.01.075>
УДК 2.28; 32.322; 32.329

Павло ПАВЛЕНКО, доктор філософських наук,
провідний науковий співробітник відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, НАНУ,
вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, 01001
pavpavua@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3688-6440>

ДИСКУРС ВІЙНИ В ЄВАНГЕЛЬСЬКОМУ ВІРВЧЕННІ У КОНТЕКСТІ НИНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ПОГЛЯД)

Відмова від євангельського пацифізму відбулась після одержавлення християнства Константином Великим, коли Церква була перетворена на інститут світської влади. З цього часу християнство поділене на два табори: перший — це ті, хто сповідує доктрину в її новому «соборно-нормативному» вигляді, де відкинуто низку засадових євангельських положень, зокрема Ісусову ідею про земне і, відповідно, обстоюваний ним пацифізм, другі — хто є вірним апостольській традиції, сповідує християнство за новозавітним стандартом. До останнього табору сьогодні належать переважно протестанти, зокрема і в Україні. Проте з початком повномасштабної агресії РФ проти України їхня пацифістська позиція зазнає змін. Вирішення нагальних соціально-політичних питань, які прямо стосуються оборони, все повніше підводять протестантів в Україні до переосмислення традиційного для них пацифізму, що надалі може призвести до повної відмови від нього.

Ключові слова: християнство, Церква, Євангелія, протестантизм, війна, пацифізм.

Вступ

Усвідомлюючи актуальність теми, а поряд з тим її недостатню вивченість в українській науці, автор ставить на меті розкрити причини, які призвели до трансформації християнського вірвчення протягом I—IV століть. Зокрема вказує мотиви, які спровокували відхід Церкви від початкового обстоювання нею євангельського пацифізму до створення, по суті, мілітарної доктрини

Цитування: Павленко, П. (2023). Дискурс війни в євангельському вірвченні у контексті нинішньої агресії Росії проти України (протестантський погляд). *Філософська думка*, 1, 75—85. <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.075>

про «справедливу війну». Задля цього змістовно студіюється позиція церковних авторитетів означених століть, церковні ухвали. Автор доводить, що одержавлене християнство за Константина Великого було переведено на нове, відмінне від початкового віровчення, в якому оригінальне євангельське у частині його негативного ставлення до «цього світу» було скасоване. А це потягло за собою й відмову від інших засадових положень і передусім заповідей «не вбивай» і «любить ворогів», які ознаменували й заперечення Ісусового пацифізму. У наш час на позиціях початкової Євангелії залишаються більшість протестантів, зокрема і в Україні. Проте з початком повномасштабної агресії РФ проти України їхня пацифістська позиція зазнає змін. Вирішення нагальних соціально-політичних питань, які прямо стосуються оборони, все повніше підводять протестантів в Україні до переосмислення традиційного для них пацифізму, що надалі може призвести до повної відмови від нього. Доказовою базою прислужився здійснений контент-аналіз: з одного боку, масиву друків, медійних матеріалів, сторінок у соцмережах сучасних протестантів в Україні, а з іншого — протестантської періодики, книжково-брошурної продукції, інтерв'ю.

Базова мета дослідження — означити можливі тенденції розвитку протестантизму в Україні у частині його ставлення до соціально-політичних процесів, зокрема обстоювання ним позиції аполітичності та пацифізму. Особливу увагу в статті приділено з'ясуванню політичного компонента протестантизму в умовах російсько-української війни.

Станом на сьогодні відсутні вітчизняні чи іноземні фундаментальні праці, які безпосередньо висвітлюють досліджувані у статті проблеми. Існує низка вітчизняних досліджень протестантизму в Україні (А. Колодний, П. Яроцький, В. Єленський, В. Любашенко, О. Спир, М. Черенков, А. Жаловага, В. Титаренко, Р. Соловій, М. Мокієнко, І. Старовойт, Г. Трегуб, К. Тетерятніков та ін.). Однак викладені у цих працях положення та висновки обходять досліджувані у статті питання. Праці українських академічних релігієзнавців, хоча й порушують ці проблеми, проте з'ясовують їх здебільшого у контексті російського політично-православного проекту «руській мір» та російсько-української війни загалом. Монографії, які найближче стосуються досліджуваної автором тематики, це — «Релігійна безпека/небезпека України» [Релігійна безпека/небезпека, 2019] та «“Русский мир” Кирила не для України» [“Русский мир” Кирила, 2014].

Від Ісусового пацифізму до Константинового мілітаризму: апостольське і пособорне християнство в наративах про війну

Євангельський Ісус, пророкуючи у близькому для нього часі (Мт. 24:21, 29-34; також див: Мт. 10:23, 16:28; Мк. 9:1, 13:30; Лк. 9:27, 21:32) облогу і руйнування римлянами Єрусалиму (Лк. 19:41-44), забороняє своїм учням обороняти місто зі зброєю в руках, натомість наказує рятуватись втечею. «А коли ви

побачите Єрусалим, військом оточений, тоді знайте, що до нього наблизилось спустошення. Тоді ті, хто в Юдеї, нехай у гори втікають; хто ж у середні міста, нехай вийдуть; хто ж в околицях, хай не вертаються в нього!» (Лк. 21:20-21; пор.: Мт. 24:15-20; Мк. 13:14-18). За свідченнями церковного історика Евсевія Кесарійського (прибл. 260–340 рр.), інструкція Спасителя спрацювала: під час оточення римською армією Єрусалиму всі християни встигли покинути Юдею (Евсевій. Церковна історія. Книга III, 5, 3–4). На захист Єрусалиму стали ті, хто лишився в ньому, а це — тільки юдеї. «Бачачи, що війна вже наближається до столиці, євреї ... взяли за зброю», при тому, що це сталося в суботу, яку ті шанували «з особливою старанністю» (Йосиф Флавій. Юдейська війна. Книга II. XIX, 2).

Відсутність християн серед оборонців Єрусалиму і загалом у лавах захисників вітчизни під час антиримської війни 66–73 рр. н.е. доводить — їхні релігійні переконання, ґрунтовані на євангельських нормах, не дозволяли їм не те що чинити збройний опір ворогу, а навіть у будь-який спосіб протидіяти йому. Справді, настанови Христа «не противитись злому», «любити ворогів» (Мт. 5:39, 44) не мають винятків і численні випадки мученицьких страт християн на глadiatorських аренах, у цирках доводили це. За прикладом Спасителя, жодного спротиву ворогам, жодної протидії кривдникам (Мт. 26:52).

Євангельські повчання про неприпустимість насилля, непротидію злу взаємопов'язані із заповіддю Декалогу «не вбивай», яку Спаситель, однак, проголошує з новим змістом. «Ви чули, що сказано: Люби свого ближнього, і ненавидь свого ворога. А я вам кажу: Любіть ворогів своїх...» (Мт. 5:43-44). Пацифістські настрої у ранньохристиянських громадах були настільки активні, що віряни свідомо відмовлялись від будь-якого роду діяльності, яка могла бути пов'язана з насиллям. «Нам (християнам. — П.П.) не дозволено жодного стану, служба в якому буде спрямована на недозволену для нас справу» (Тертулліан. Про ідолопоклонство, 19). Тертулліан (прибл. 160–230 рр.) повчає, що й військова служба, а тим більше участь у війні вкрай неприйнятні для християн (Тертулліан. Про вінок воїна, XI, 2).

Тертулліану вторить Ориген (185–254 рр.). Останній наголошує, що «якби організація християн справді зумовлювалася обуренням і вони походять від юдеїв, яким було дозволено піднімати навіть зброю на захист ближніх і вбивати ворогів, то тоді законодавець християн у будь-якому разі не заборонив би вбивства людини і не став би навчати своїх учнів уникати навіть такого насильства, яке спричинялося вимогами справедливості й спрямовувалося на людину навіть найнечесливішу. (Адже він узагалі вважав негідним для своїх Божественних законів допускати будь-яке вбивство людини)» (Ориген. Проти Цельса, III, 7; також див: III, 8).

Дотримання християнами заповідей «люби ближнього, як самого себе» (Мт. 22:39; Мк. 12:31; Як. 2:8; Гал. 5:14), «не судить» (Мт. 7:1; Лк. 6:37) «любить ворогів» (Мт. 5:44; Лк. 6:5), «добро робить тим, хто ненавидить вас»

(Лк. 6:27), «не противитись злому» (Мт. 5:39) визначало їхнє негативне ставлення до служби у судовій системі, силових структурах і передусім в армії, а заповідь «не вбивай» (Мт. 5:21; Як.2:11) забороняла брати участь у бойових діях. Лактанцій (прибл. 245–325 рр.) прямо вказує: «...Праведнику не можна служити в армії, бо він служить справедливості...» (Лактанцій. Божественні настанови, 20, 16–17, 26). А Татіан (прибл. 120–180 рр.) повчає, що військова справа — не для християн, оскільки, на його думку, всі військові, без винятку, є «розбійниками», а армія — «військом людиновбивць» (Татіан. Промова про еллінів, 23).

Зазначимо принагідно, що Евсевій зауважує, що в його час усе ж траплялись випадки, коли християни продовжували служити у римській армії. Однак із часом кожен із них опинявся у безкомпромісній ситуації, коли приходилось обирати, на чиєму той боці — Бога чи кесаря (Евсевій Кесарійський. Церковна історія, VIII, 4).

Ставлення до військової служби серед християн поступово змінюється десь упродовж III ст. Наприклад, Афанасій Великий (прибл. 295–373 рр.) заповідь «не вбивай», всупереч Євангелії, вже прочитує з новим, відмінним від оригінального, змістом. «...Не можна вбивати; але вбивати ворогів на війні — і законно, і похвали гідне» (Афанасій Великий. Послання до Аммуна ченця). А Василій Великий (прибл. 330–379 рр.) взагалі повчає, що «вбивство в бою отці наші не вважали вбивством» (Василій Великий. Перше канонічне послання до Амфілохія, єпископа Іконійського, Правило 13). Йому вторить Исидор Пелусіот (прибл. 370–445 рр.), який вважає «вбивання ворогів на війнах ... справою законною» (Исидор Пелусіот. Листи, Книга III, 102). Згідно з 12-м канонем I Вселенського собору (Нікея, 325 р.), єдиною провиною воїна-християнина в армії є його участь у язичницьких обрядах, при цьому гріх людиновбивства не значиться.

Зважаючи на низку текстів церковних діячів передсоборного періоду, заповідь «не вбивай» перестає поширюватись на вбивство під час бойових дій, бо служба в армії стає розумітись справою богоугодною. Оскільки християнство стало імперською ідеологією, а Церква — владним інститутом, то суттєвої ідейної трансформації зазнає не лише низка євангельських заповідей, а також засадове віровчення про «цей світ». Так, на відміну від вихідної євангельської версії, тепер підсовується інша, за якою «Царство Боже» з ініціативи Константина Великого стає «царством кесаря». У системі віроповчальних координат післянікейського християнства «кесар» і його «царство» отримують божественний статус, оскільки є «християнськими».

Про схвальність для християн служити в армії та брати участь у бойових діях церковники почали активно повчати лише в IV–V століттях. Так, Аврелій Августин (354–430 рр.) у намаганнях відшукати в євангельському віровченні можливі винятки щодо справедливості вбивати ворогів задля цього свідомо прочитує новозавітні тексти через призму біблійного юдаїзму, зокрема Тори, у такий спосіб отримуючи потрібний висновок — «божествен-

ний авторитет допускає і деякі винятки із заборони вбивати людину» (Аврелій Августин. Про місто Боже, I, 21). До того ж, на думку Августина, війна може бути навіть корисною з позиції християнства.

Християнство від часу Вселенських соборів, на відміну від раннього (не кажучи вже про первісне), стало повчати, що євангельський наказ «любити ворогів» та заповідь «не вбивай» не поширюються на ворогів Бога. Тож убивство цілком прийнятне, якщо його чинити в ім'я вищої справедливості. Зі свого боку, це надавало широких повноважень світській і церковній владі, яка у «християнських державах» являла собою єдине ціле, не тільки оголошувати в ім'я Христа «справедливі війни», а й переслідувати, катувати, страчувати політичних опонентів, інакодумців і еретиків.

Від того часу поділ християнства став неминучий, що, зрештою, й остаточно відбулось у 1054 р., коли релігія Христа, втративши й до того хитку доктринальну й організаційну єдність, розділилась на два табори — східне і західне християнство. Утім, на наше переконання, це сталось набагато раніше — у IV столітті, коли Церква офіційно стала інститутом світської влади, коли ревізувала засади Євангелії, коли скасувала вихідну Ісусову тезу про земне як сферу діяльності диявола. Якщо Євангелія розводить «царство кесаря» і «Царство Боже», витлумачуючи перше як і все земне — ареною гріха, скорботи і зла, то одержавлене Константином християнство перетворило «кесареве царство» на «владу, що встановлена від Бога», в такий спосіб абсолютизуючи монархічний устрій і надаючи йому божественного статусу. Запущені імператором процеси приземлення християнства потягли за собою ревізію практично всіх головних положень Євангелії. Отже, була змінена початкова суть християнського віровчення, а настанови про любов до ворога, про непротидію злу, ненасилля щодо іншої людини та передусім заповідь «не вбивай» зазнали серйозних ідейних метаморфоз.

Поділ християнства продовжує проявлятися у ставленні до земного і сьогодні. Так, одні конфесії щодо цього обстоюють позиції, ухвалені від періоду Вселенських соборів, інші — прагнуть сповідувати євангельські положення в їх початковому вигляді; одні християни визнають доктрину про «справедливу війну» і, відповідно, вважають прийнятним убивство зі справедливих причин, інші, які покладаються на євангельські норми, розуміють це неприпустимим, безкомпромісним «душогубством».

Пацифізм і антипацифізм протестантів в Україні. Трансформація євангельської парадигми в умовах війни

Проголошений Євангелією пацифізм сьогодні сповідують більшість протестантських конфесій. В Україні його прихильниками є баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови, практично всі неопротестанти. Протестантизм на підставі обстоювання ідеї про «непротидію злу», про «любов до ворогів», зрештою, дотримання заповіді «не вбивай» якщо й не забороняє, то, принаймні, не рекомендує своїм вірним служити у силових структурах,

зокрема в армії, оскільки, за прикладом перших християн, вважають їх інститутами світської держави.

Свою місію під час війни протестанти вважають суто гуманітарною, а це передовсім реалізація соціальних проєктів, спрямованих на підтримку постраждалих. Тим часом в Україні від початку російської агресії у 2014 р. проти нашої держави починають з'являтися і такі віруючі, які вважають за потрібне переглянути й «заново сформулювати своє ставлення до війни і миру, держави, суспільства та громадянської відповідальності» [Церква в умовах війни, 2014], при цьому прагнуть відмовитись і від притаманного для більшості протестантів пацифізму. «Ми не можемо протиставити духовне покликання — громадянській відповідальності християн. Якщо християнин має покликання захищати земну Вітчизну зі зброєю в руках, він повинен слідувати йому» [Церква в умовах війни, 2014].

На конференції «Церква в умовах війни» (Київ, 20–21 листопада 2014 р.) один із баптистських лідерів в Україні С. Санніков зауважив, що пацифізм, який примушує вірянина «сторонитись від життя країни, коли ця країна перебуває у стані війни», неприйнятний, оскільки «пацифізм і соціальна активність — це поняття несумісні» [Манжул, 2015]. Успадкована від радянського часу аполітична позиція протестантів сьогодні поступово зміщується у бік їхньої включеності у громадсько-політичне життя. Щоправда, «як далеко можна заходити в цій діяльності — питання залишалось відкритим», проте «традиційна відповідь «молитимуся» вже не задовольняє, тобто «тільки молитися»» [Манжул, 2015].

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. чимало протестантів прилучились до лав захисників нашої країни, багато хто став волонтером, капеланом, санітаром, рятівником, соціальним працівником. Навіть ті віруючі, які «відомі своєю пацифістською позицією, виїжджаючи на міжнародні релігійні форуми, повертаються з джипами для ЗСУ» [Невеликі протестантські організації, 2022]. Незважаючи на пацифізм більшості протестантів в Україні, їхня позиція стає дедалі чіткішою в оцінках російсько-української війни [Голоси крізь волювання, 2022]. Київський баптист М. Черенков, віце-президент міжнародної християнської організації «Місія Євразія» (центр якої у м. Ірпінь був знищений навесні 2022 р. рашистськими загарбниками) підкреслює: «війна — шанс для церкви стати Церквою. ... Сьогодні Церква не може бути осторонь або над конфліктом, вона має бути з постраждалим народом, якого грабують і знищують серед білого дня, на очах усього світу. Над конфліктом можуть бути інопланетяни, але не християни, на очах яких топчуть український прапор і катують українських громадян. ... Ми звикли бачити у військових людях — убивць, але сьогодні, коли вони стоять між нами та чужими військами, ми бачимо в них захисників. І якщо віруючі відчувають покликання і здатність бути захисниками, Церква повинна благословити їх на ратну працю і молитися за них» [Черенков, 2014].

Переглядаючи протестантські та неопротестантські медіа в Україні, YouTube-канали, Facebook-сторінки чітко видно, що протестанти й неопротестанти активно моляться за Україну, за народ, за закінчення війни і настання миру. Це відстежується на рівні численних молитовних служб, проповідей, інтерв'ю, звернень. Водночас молитви саме за Перемогу України у війні здебільшого відсутні або ж формулювання Перемоги подається доволі обтічно [Каспер, 2022].

Один із небагатьох винятків — «Звернення служителів пасторської конференції ВСЦ ЄХБ до помісних церков України» за підсумками роботи щорічної пасторської конференції. «Ми, служителі помісних церков ЄХБ в Україні, засуджуємо агресивну війну, розв'язану Російською Федерацією проти України як демонського плану, направленою на захоплення нашої країни і знищення української нації... Як служителі церкви, ми продовжуємо вести духовну війну проти демонських сил і протистояти планам ворога, який творить беззаконня на нашій землі. Стоїмо у заступництві перед Господом про припинення кровопролиття, Перемогу, встановлення справедливого миру в Україні» [Звернення служителів, 2022].

Ще один показовий виняток — «Звернення молодіжного руху Української Церкви Християн Віри Євангельської до Президента України Володимира Зеленського». У зверненні поруч із запевненням Президента молитовної підтримки, п'ятидесятницька молодь висловлює подяку йому «і всьому Офісу Президента за роботу! Ми все бачимо і цінуємо. Продовжуємо молитися за кожного, хто викладається задля добробуту України. Усе буде добре. Слава Богу! Слава Україні! Героям слава!» [Рух молоді УЦХВЕ, 2022].

І все ж, такі потужні традиційні протестантські конфесії у нашій країні, як Всеукраїнський Союз Церков євангельських християн-баптистів, Церква Адвентистів сьомого дня в Україні, Українська Церква Християн Віри Євангельської після року війни так і не оприлюднили окремо кожна заяви з офіційною позицією конфесії щодо військової агресії Росії проти України. Є лише поодинокі заяви та звернення лідерів, служителів, але від імені конфесії на офіційному рівні, на жаль, цього зроблено не було. І це при тому, що багато протестантів в Україні ще від 2014 р. чітко визнали Росію агресором і окупантом, а з 24 лютого 2022 р. означили її країною-терористом, носієм і виразником людиноненависницької ідеології; незважаючи на те, що велика кількість протестантів стали волонтерами, капеланами, а дехто, всупереч віровченню, взяв до рук зброю і пішов на фронт. Наразі існує низка колективних звернень Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій щодо російсько-української війни (з березня 2014 р.), серед підписантів яких є й очільники названих вище протестантських церков [Звернення, 2022].

Більшість адвентистів у Європі — пацифісти, натомість у США ситуація інша — чимало з них можуть служити в армії, причому навіть зі зброєю в руках [Адвентисти и военная служба, 2020]. Це вказує на те, що ставлення до військової служби може переглядатись. Адвентисти в Україні традиційно обстоюють

пацифізм, за можливості уникають військової служби, обираючи альтернативну. При цьому чимало з них сьогодні не лише активно концентруються на виконанні суто гуманітарних проєктів, а й активно допомагають ЗСУ.

Позиція українських п'ятидесятників, бодай що також є традиційно пацифістською, однак віряни активно допомагають наближати Перемогу України не лише молитвами за «захист Божий, прощення, мир і збереження незалежності України», «заперемогу», а й дієво підтримуючи нашу Українську армію [Михайло Паночко, 2017; Сьогодні вся Україна, 2022; Пастор Руслан Полікровський, 2022]. Цікавий факт — п'ятидесятники активно допомагали і воякам УПА (до речі, тітка нинішнього старшого єпископа Михайла Паночка носила їжу повстанцям, за що була арештована й засуджена «совітами» до покарання у таборах) [П'ятидесятники та УПА, 2011].

Висновки

Чимало віруючих (переважно у колах протестантизму) сьогодні все більше затурбовані проблемою осучаснення християнства, модернізації його віровчення, приведення його до такого формату, аби воно поставало зрозумілим, а тому прийнятним у сучасному суспільстві. Віряни розмірковують над тим, як і яким чином можна (і чи це взагалі можливо) влити у «старі міхи» традиційного християнства «нове вино» пріоритетів сучасного — постсекулярного, постхристиянського світу. Чи не головним активатором подібних процесів у світі сьогодні є війна в Україні. Саме воєнна реальність максимально оголила ті позиції в євангельському віровченні, які складають неабиякі проблеми для плідного, повноцінного існування християн у світі. Віруючі, які у мирний час були активними пацифістами, розуміють, що їхній пацифізм безсилий у справедливо оборонній битві з ворогом. Сучасна війна — це не ота, згадана в Євангелії, оборона Єрусалиму, яку за наказом Спасителя можна зігнувати, поставитись до неї нейтрально, байдуже; сучасна війна спрямована проти реального світу, в якому християни живуть і працюють, а не пасивно як перші учні Христові чекають на його скорий кінець; сучасна війна розв'язується агресором проти конкретної країни, громадянами якої вони є, проти їхніх родин і домівок. Приходить розуміння, що євангельський пацифізм не пристосований до життя у світі, бо ж ґрунтується на ідеї про зречення земного, на нелюбові до «світу і того, що у світі». Християнський пацифізм не здатний бути мотиватором Перемоги — він не може бути ідеологією навіть воїна світла у боротьбі з силами вселенського зла, оскільки при цьому все ж належить застосовувати меч.

Вважаємо, що повна відмова протестантів та неопротестантів від пацифізму ще не на черзі — для усвідомлення потрібен час. Однак той факт, що мало хто сьогодні серед протестантів обстоює у всій повноті євангельське «блаженство бідних», мало хто за наказом євангельського Христа зрікається «себе самого», своїх рідних, мало хто ігорує закони «царства кесаря» (світської держави), уникаючи відтак практикувати «незручні» місця

християнського Святого Письма, то заповіді «не противитись злому» і «любити ворогів» ще чекають свого переосмислення, а разом із ними — євангельський паціфізм.

ДЖЕРЕЛА

- Адвентисти и военная служба (2020). В: *Релігія в Україні*. 26.02.2020. URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/46000-adventisty-i-voennaya-sluzhba.html>
- Голоси кризь волання повітряної тривоги (2022). В: *Східноєвропейський інститут теології*. URL: <https://ceit-edu.info/appeal-2022-breaking-through-the-sound-of-air-raid-sirens/>
- Звернення (2022). В: *ВРЦіРО*. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements>
- Звернення Валерія Антоюка до служителів і церков у зв'язку з початком війни (2022). В: *Всеукраїнський Союз Церков Євангельських Християн-Баптістів*. URL: <https://www.baptyst.com/zvernennya-v-antonyuka-do-sluzhyteliv-i-tserkov-u-zv-yazku-z-pochatkom-vijny/>
- Звернення служителів пасторської конференції ВСЦ ЄХБ до помісних церков України (2022). В: *Всеукраїнський Союз Церков Євангельських Християн-Баптістів*. URL: <https://www.baptyst.com/zvernennya-sluzhyteliv-pastorskoyi-konferentsiyi-vsts-yehb-do-pomisnyh-tserkov-ukrayiny-2/>
- Каспер Джейсон (2022). Молитви воєнного часу українських євангельських християн. 11.03.2022. В: *Christianity Today*. URL: <https://www.christianitytoday.com/ct/2022/march-web-only/ukrayina-molytva-bibliya-dopomoha-pastoriv-rosiyi-viyuna-ua.html>
- Манжұл Віктор. Протестантизм в Україні 2014 року. Події, тенденції, виклики, перспективи (2015). В: *ПІСУ — Релігійно-інформаційна служба України*. 06.01.2015. URL: https://risu.ua/protestantizm-v-ukrajini-2014-roku-podiji-tendenciji-vikliki-perspektivi_n72365
- Михайло Паночко: “Закликаю до посту і молитви з 3 по 5 січня про Божий захист, прощення і мир в Україні!” (2017). В: *Українська Церква Християн Віри Євангельської*. Січень 5, 2017. URL: <https://www.chve.org.ua/post-3-4-5-01-2017-2/>
- Невеликі протестантські організації надають потужну допомогу армії і постраждалим від війни (2022). В: *Церква адвентистів сьомого дня*. URL: <https://adventist.ua/news/ukraine/Neveliki-protestantski-orhanizatsii-nadaiut-potuzhnu-dopomohu-armii-i-postrazhdalym-vid-viiny/>
- П'ятидесятники та УПА. Про маловідомі стосунки протестантів і підпілля (2011). В: *Історична правда*. 3 січня 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/blogs/4d221ec990cc6/>
- Пастор Руслан Полікровський: «Ми починали з пошиття підсумків для аптечок, зараз возимо військовим, що потребують — від бронезилетів до авто» (2022). В: *Українська Церква Християн Віри Євангельської*. Листопад 18, 2022. URL: <https://www.chve.org.ua/pastor-roman-polikrovskyy-2022/>
- Релігійна безпека/небезпека України* (2019). Зб. наук. праць і матеріалів. За ред. проф. А. Колодного. Київ: УАР.
- “Русский мир” Кирила не для України (2014). Збірка наукових статей. За ред. проф. А. Колодного. Київ: УАР.
- Рух молоді УЦХВЄ звернувся до Президента України зі словами підтримки (2022). В: *Українська Церква Християн Віри Євангельської*. URL: <https://www.chve.org.ua/gomolod-zvernennya-do-prezydenta/>
- “Сьогодні вся Україна молиться не лише за перемогу, а й за нову країну”, — Олександр Кушнерук (2022). В: *Українська Церква Християн Віри Євангельської*. Грудень 22, 2022. URL: <https://www.chve.org.ua/oleksandr-kuhneruk-risu/>
- Церква в умовах війни. Позиція протестантів (2014). В: *ПІСУ — Релігійно-інформаційна служба України*. 22.09.2014. URL: https://risu.ua/cerkva-v-umovah-viyni-poziciya-protestantiv_n107213

Черенков Михаил (2014). Евангельские протестанты в условиях войны: кем быть, что делать? В: *Релігія в Україні*. 1.09.2014. URL: <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyu/26726-evangelskie-protestanty-v-usloviyax-voyny-kem-byt-chto-delat.html>

Одержано 30.01.2023

REFERENCES

- “Today, the whole of Ukraine is praying not only for victory, but also for a new country” — Oleksandr Kushneruk (2022). [In Ukrainian]. In: *Ukrainian Church of Christians of Evangelical Faith*. December 22, 2022. URL: <https://www.chve.org.ua/oleksandr-kuhneruk-risu/> [=Сьогодні 2022].
- Address (2022). [In Ukrainian]. In: *AUCCRO*. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements> [=Звернення 2022].
- Address of Valeriy Antoniuk to ministers and churches in connection with the outbreak of war (2022). [In Ukrainian]. In: *All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christians-Baptists*. URL: <https://www.baptyst.com/zvernennya-v-antonyuka-do-sluzhyteliv-i-tserkov-u-zv-yazku-z-pochatkom-vijny/> [=Звернення 2022].
- Adventists and military service (2020). [In Russian]. In: *Religion in Ukraine*. 26.02.2020. URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/46000-adventisty-i-voennaya-sluzhba.html> [=Адвентисты 2020].
- Appeal of the ministers of the pastoral conference of the WCC Baptist Union to the local churches of Ukraine (2022). [In Ukrainian]. In: *All-Ukrainian Union of Churches of Evangelical Christians-Baptists*. URL: <https://www.baptyst.com/zvernennya-sluzhyteliv-pastorskoyi-konferentsiyi-vsts-yehb-do-pomisnyh-tserkov-ukrayiny-2/> [=Звернення 2022].
- Casper Jason (2022). Wartime prayers of Ukrainian evangelical Christians (11.03.2022). [In Ukrainian]. In: *Christianity Today*. URL: <https://www.christianitytoday.com/ct/2022/march-web-only/ukrayina-molytva-bibliya-dopomoha-pastoriv-rosiyi-viyna-ua.html> [=Каспер 2022].
- Cherenkov Mikhail (2014). Evangelical Protestants in the conditions of war: who to be, what to do? [In Russian]. In: *Religion in Ukraine*. 1.09.2014. URL: <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyu/26726-evangelskie-protestanty-v-usloviyax-voyny-kem-byt-chto-delat.html> [=Черенков 2014].
- Kirill's "Russian World" is not for Ukraine (2014). Collection of scientific articles. Ed. by prof. A. Kolodnyi. [In Ukrainian]. Kyiv: UAR. [=Русский мир 2014].
- Manzhul Viktor. Protestantism in Ukraine in 2014. Events, trends, challenges, prospects (2015). [In Ukrainian]. In: *RISU — Religious Information Service of Ukraine*. 06.01.2015. URL: https://risu.ua/protestantizm-v-ukrajini-2014-roku-podiji-tendenciji-vikliki-perspektivi_n72365 [=Манжұл 2015].
- Mykhailo Panochko: “I call for fasting and prayer from January 3 to 5 for God’s protection, forgiveness and peace in Ukraine!” (2017). [In Ukrainian]. In: *Ukrainian Church of Christians of Evangelical Faith*. January 5, 2017. URL: <https://www.chve.org.ua/post-3-4-5-01-2017-2/> [=Михайло 2017].
- Pastor Ruslan Polikrovsky: “We started by sewing pouches for first aid kits, now we deliver everything from bulletproof vests to cars to the military in need” (2022). [In Ukrainian]. In: *Ukrainian Church of Christians of Evangelical Faith*. November 18, 2022. URL: <https://www.chve.org.ua/pastor-roman-polikrovskyy-2022/> [=Пастор 2022].
- Pentecostals and the UPA. About the little-known relations between Protestants and the underground (2011). [In Ukrainian]. In: *Historical truth*. January 3, 2011. URL: <https://www.istravda.com.ua/blogs/4d221ec990cc6/> [=П’ятидесятники 2011].
- Religious security/danger of Ukraine* (2019). Collection of scientific papers and materials. Ed. by prof. A. Kolodnyi. [In Ukrainian]. Kyiv: UAR. [=Релігійна 2019].

- Small Protestant organizations provide powerful assistance to the army and war victims (2022). [In Ukrainian]. In: *Seventh-day Adventist Church*. URL: <https://adventist.ua/news/ukraine/Nevelyki-protestantski-orhanizatsii-nadaiut-potuzhnu-dopomohu-armii-i-postrazhdalym-vid-viiny/> [=Невеликі 2022].
- The Church in the conditions of war. The position of Protestants (2014). [In Ukrainian]. In: *RISU — Religious Information Service of Ukraine*. 22.09.2014. URL: https://risu.ua/cerkva-v-umovah-viyni-poziciya-protestantiv_n107213 [=Церква 2014].
- The UCCEF Youth Movement addressed the President of Ukraine with words of support (2022). [In Ukrainian]. In: *Ukrainian Church of Christians of Evangelical Faith*. URL: <https://www.chve.org.ua/gomolod-zvernennya-do-prezydenta/> [=Пух 2022].
- Voices through the cries of air raid warning (2022). [In Ukrainian]. In: *Eastern European Institute of Theology*. URL: <https://eeit-edu.info/appeal-2022-breaking-through-the-sound-of-air-raid-sirens/> [=Голоси 2022].

Received 30.01.2023

Pavlo PAVLENKO, Doctor of Science in Philosophy, Associate Professor, Leading Research Fellow at the Department of Religious Studies, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine, 4, Triokhsviatytska St., Kyiv, 01001
pavpavua@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3688-6440>

THE DISCOURSE OF WAR IN THE EVANGELICAL DOCTRINE IN THE CONTEXT OF CURRENT RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE (PROTESTANT VIEWPOINT)

The range of issues related to the origins of Christianity, the formation of its doctrine, and its existence in the early, pre-Conciliar period has always been of concern not only to Christian scholars, not only to those scholars who were in one or another way involved in these researches, but also to society as a whole. However, in Ukraine, and especially in academic circles, these issues are still not sufficiently studied. The article examines the reasons that led the official Church to change the key provisions of Christian doctrine, including ideological positions about «this world,» narratives about war, and the commandments «thou shalt not kill» and «love your enemies.» The author argues that the final rejection of the original evangelical pacifism occurred after the conquest of Christianity by Emperor Constantine the Great, when the Church was transformed into an institution of secular power, changing its original status as the «Kingdom of God» to belonging to the «Kingdom of Caesar.» Since the reign of Constantine, Christianity has essentially existed divided into two camps. — the first, to which belong all those who profess the church doctrine in its new, «conciliar» and different from the original form and who, in particular, has rejected Jesus' original idea of renunciation of earthly things and, accordingly, the pacifism and anti-militarism he proclaimed; the second camp are those who remained faithful to the apostolic tradition and who continued to practice Christianity according to the original New Testament standard. The latter camp today includes mostly Protestants, including in Ukraine. However, with the onset of Russia's full-scale aggression against Ukraine, their pacifist stance is changing. The solution of urgent socio-political issues and issues directly related to defense are increasingly leading Protestants in Ukraine to rethink their traditional pacifism, which may lead to a complete rejection of it in the future. The results obtained in the course of the study provide grounds to significantly adjust the current perceptions of Protestantism in Ukraine, in particular, its positive attitude to socio-political processes and active involvement in them.

Keywords: *Christianity, Church, Gospels, Protestantism, war, pacifism.*